

УНІВЕРСИТЕТСЬКА СПРАВА ДМИТРА ДОНЦОВА

А. М. Крилова, Г. М. Карачевцев

Спочатку була справа

У Державному історичному архіві Санкт-Петербургу зберігається справа «Дело императорского С-Петербургского университета студента Д. И. Донцова» [1]. Вона вміщує документи щодо нашого земляка Дмитра Івановича Донцова*. Вони висвітлюють не тільки роки його навчання в Санкт-Петербурзькому університеті, але і інші періоди його життя: навчання у Мелітополі, арешт в Києві та перебування у Відні.

Загалом, справа складається з 49 архівних листів діловодної документації. Документи датовані періодом 1901–1909 років. Вони характеризують вступ Д. Донцова до університету і період його навчання до арешту. Серед значної кількості прохань, повідомлень та іншого, ми відібрали документи, що висвітлюють основні події першого десятиліття ХХ ст., та ті, що пов'язані особисто із Д. Донцовим.

«Имею честь просить...»

Справу відкриває клопотання про зарахування до університету. 1 вересня 1901 року Д. Донцов подав ректору С.-Петербурзького університету, професору А. Х. Гольмстену прохання: *«имею честь просить Ваше Превосходительство о зачислении меня вольнослушателем** С.-Петербургского университета по предметам обязательным для I-го курса Юридического факультета, в каковом случае даю обязательство в повинности существующему университетскому уставу»*. До прохання додавалися: 1) атестат за шість

Дмитро Донцов – ймовірно, учень Мелітопольського реального училища (не пізніше 1900 року). Прошнурована сургучна печатка мала підтверджувати особу. На зворотному боці – напис: «подвергался испытаніям из древних языков в Императорской Николаевской Царскосельской гимназии в мае месяце 1902 года, в чём выдано свидетельство от августа 1902 г. за № 1038». Директор [підпис] Секретарь [підпис] [1, арк. 4–4зв.].

класів Мелітопольського реального училища, 2) свідоцтво за чотири класи того самого училища, 3) поштова квитанція, яка свідчила, що начальнику Таврійської губернії надіслане прохання видати свідоцтво про політичну благонадійність, 4) дві фотокартки [арк. 12].

Атестат свідчить, що в реальному училищі Донцов не був відмінником, але вчився непогано. Підсумкові його оцінки – п'ятірки з Закону Божого, арифметики, тригонометрії, історії та оцінки «чотири» решти предметів (російська та німецька мови, алгебра, геометрія, природознавство, фізика, космографія, малювання і проєкційне креслення).

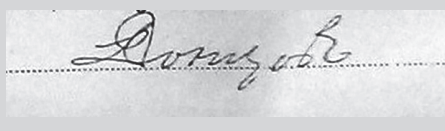
Після зарахування вільним слухачем, Дмитро Донцов дав підписку-зобов'язання про дотримання правил університету та участь в таємних товариствах [арк. 15]:

* Д. І. Донцов (1883, Мелітополь – 1973, Монреаль, Канада) – теоретик українського націоналізму, філософ, журналіст, літературний критик та публіцист. Докладніше про мелітопольський період його життя та його рідних дивись [2] (*Тут і далі - примітки редактора*)

** Вільні слухачі – особи, які мають право відвідувати усі навчальні заняття у вищому навчальному закладі, складати державні іспити, але не мають прав та пільг звичайних студентів. В перші роки радянської влади вільним слухачем занять міг стати будь-який громадянин, який досяг 16-річного віку.

1901_года октября 27 дня я, нижепожписавшийся, даю сию подписку в том, что во время своего пребывания в числе слушателей императорского С.-Петербургского Университета, обязуюсь не только не принадлежать ни к какому тайному обществу, но даже без разрешения на то, в каждом отдельном случае, ближайшего начальства, не вступать и в дозволенные законом общества, а также не участвовать ни к каком денежном сборе; в случае же нарушения мною сего обещания, подвергаюсь немедленному удалению из заведения и лишаясь всякого права на внесенные мною, в пользу недозволённого сбора, деньги.

Вольнослушатель (..) факультета
Свидетельство, билет, учебные планы и правила для студентов, которые обязуюсь исполнять, получил

Тут слід зазначити, що вільний слухач університету, Д. Донцов одночасно навчався в Царськосільській гімназії під Петербургом*.

Склавши наступної весни екзамен у гімназії, Донцов 26 серпня 1902 р. подав нове прохання ректору Санкт-Петербурзького університету:

«Имею честь покорнейше просить Вас о зачислении меня студентом 1-го курса С-Петербургского университета по юридическому факультету» [арк. 2].

До заяви, як годиться, додавалася низка документів. Один з них підтверджував, що в метричній книзі Олександро-Невського собору м. Мелітополя є такий запис: «1883 г. августа 17-го родился, а 18 октября крещён Дмитрий. Родители его: Мелитопольский купец И. Д. Донцов и законная жена Ев[фросинья] Иосифова, православно[ые]. Восприемники [тобто, хресні батьки]: Губ. Секр. Д. И. Сина-

* Д. Донцов прагнув стати студентом університету. Але за тогочасними російськими правилами не мав на це права: він закінчив реальне училище, отже не одержав класичної освіти. Її звичайно набували у гімназії, але в Мелітополі чоловічої гімназії не було. Щоб заповнити прогалину у освіті, він пішов навчатися до ліцею у Царському Селі під Петербургом.

Д. І. Донцов у новенькій університетській формі. С-Петербург, 1902 рік. [1, арк.1]

чев и жена майора П. У. Шумакова. Крещение совершал протоиерей П. Подъяков с и.д. псаломщика Н. Юрковским» [арк. 8-8зв.]».

Освіту засвідчувала копія результатів іспитів:

Свидетельство

Дано сие Донцову Дмитрию, сыну купца православного вероисповедания, родившемуся в г. Мелитополе Таврической губернии семнадцатого августа тысяча восемьсот восемьдесят третьего года, в том, что он, окончив в 1900 году курс Мелитопольского Реального училища <...>, подвергался испытанию в Императорской Николаевской Царскосельской Гимназии, согласно предложению г. Товарища Министра Народного Просвещения от 30 апреля 1902 года за № 11861, только по древним языкам и оказал на сём испытании нижеследующие познания по:

латинскому языку 4 (четыре)

греческому языку 3 (три).

Вследствие сего Государь Император, по всеподданнейшему докладу Г. Управляющего Министерством Народного Просвещения, в 20 день сего июля Высочайше соизволил на выдачу ему, Донцову, свидетельства зрелости, которое предоставляет ему права, обозначенные в §§ 130-132 Высочайше утвержденного 30 июня 1871 года устава гимназий и прогимназий.

Г. Царское село Августа 21 дня 1902 года [арк. 5-5зв.].

Благонадійність абітурієнта підтверджував офіційний лист, у якому зазначалося [арк. 7]:

«...имею честь уведомить Правление Университета, что Донцов, как оказалось по собранным сведениям, ни в чём предосудительном замечен не был

[Таврический] Губернатор, Шталмейстер двора Его Величества [П. М.] Лазарев»

За віком Д. Донцов був військово-зобов'язаним, про що свідчить, зокрема, свідоцтво про приписку до призовної дільниці купецького сина, учня 7 класу Мелітопольського реального училища, видане 21 квітня 1900 року. Документ зберіг для нас прикмети учня Д. Донцова: зріст – середній, волосся і брови – чорні, очі – темно карі, ніс і рот – звичайні, обличчя – чисте, особливі прикмети – не має [арк. 6-6зв.].

Ставши студентом, Донцов подав прохання про відстрочку від військової повинності і через певний час одержав її [арк. 18–19, 20, 21, 22].

Прощавай, столиця!

Згідно зі свідоцтвом Правління університету студент юридичного факультету «Донцов слушал курсы в Университете осенью 1902, 1903 – до весны 1907 г., с осени 1907 г. – уволен и полный курс не окончил» [арк. 34–34зв.]. Дійсно, 3 грудня 1905 року Д. Донцов подав на ім'я ректора заяву: «Представляя при сём свидетельство на жительство и билет на право посещения лекций, покорнейше прошу уволить меня в отпуск за границу» [арк. 23]. Що ж сталося?

В архівній справі зберігся документ (без дати) про бажання Д. Донцова продовжити навчання за кордоном:

*«Его Превосходительству Г-ну Декану
Юридического факультета
Санкт-Петербургского университета
Бывшего студента VIII-го семестра
юридического факультета
Дмитрия Донцова
Прошение*

Находясь в настоящее время за границей, где я предполагаю остаться, и, не имея возможности получить свои бумаги, которые хранились при Санкт-Петербургском университете, – из России, имею честь покорней-

ше просить Ваше Превосходительство, для получения возможности вступить в один из заграничных университетов, – прислать мне свидетельство о прослушании мною восьми семестров юридического факультета и об успешном выдержании экзаменов <...>

Дм. Донцов

Адрес – Австрия. Galizien. Zakorane. «Jevzevo» Dm. Doncow» [арк.35]

Свідоцтво-довідку йому надіслали 15 жовтня 1908 року. У ній зазначені оцінки на екзаменах, які він встиг здати:

«по Энциклопедии права пять (5)

Истории Римского права три (3)

Политической экономии. пять (5)

Истории русского права три (3)

Полицейскому праву три (3)

Государственному праву четыре (4)

Статистике пять (5)

Финансовому праву вполне удовлетворительно» [арк. 36–36зв.].

До канцелярії університету у квітні 1909 року надійшло також прохання Катерини Іванівни, сестри Д. Донцова, яка пояснює:

«Брат мой, Дмитрий Иванович ДОНЦОВ, бывший студент Петербургского Университета Юридического факультета был уволен из него за невнос платы за право учения в 1908 году и находится в настоящее время в Венском Университете, где требуется свидетельство зрелости, выданное ему в 1902 году из Царскосельской гимназии и хранящееся в Канцелярии Петербургского Университета, или же нотариальная копия этого свидетельства.

Ввиду вышеизложенных обстоятельств покорнейше прошу доставить свидетельство зрелости моего брата нотариусу Гетцу (Морская, 28) для засвидетельствования. Эк. Ив. Донцова» [арк. 38].*

Але що спонукало студента так радикально змінити місце навчання та країну мешкання? Пролити світло на це допомагають кілька документів, що стосуються взаємин Донцова

* Можливо, Донцов, дійсно, не вніс своєчасно платню за навчання. Але, безумовно, не через нестачу грошей. У 1905 році Дмитра заарештували як активіста Української соціал-демократичної робітничої партії. Його етапували до Києва, але до суду справа не дійшла – приспіла масова амністія.

із владою.

25 серпня 1907 року начальник Київського адресного столу склав довідку про арешт Д. Донцова 21 червня «из дома № 19 Тарасовской ул. Лыбедского участка» [арк. 45зв.]. Довідка від 16 серпня 1908 р. сповіщає про те, що Дмитро Донцов «22 марта с/г освобожден из тюрьмы под залог 2000 руб.» [арк.46]*.

* Цю величезну на той час суму внесли старший брат Сергій та сестра Катерина, аби витягти бунтівного родича з Лук'янівської в'язниці.

21 серпня 1908 року пристав Лук'янівської поліцейської дільниці Києва відправив до Київського адресного столу лист з проханням «прислать адрес Дмитрия Ивановича Донцова, б. студента, сына купца». Звідти його переслали до університету [арк. 45]. Як ми вже знаємо, на той час «б. студент» вже перебував за межами Російської імперії.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Державний історичний архів Санкт-Петербургу, ф. 14, оп. 3, спр. 40317. Дело императорского С-Петербургского университета студента Д. И. Донцова.
2. Кумок В. Н. Три брата (Судьба Донцовых) // МКЖ, 2013, № 1, с. 61–66.
3. Биография. – URL: www.myslenedrevo.com.ua/ru/Pub/Dontsov/Biography.html (Дата обращения: 16.03.2019).

«Душа болит и ноет в темноте...»

А. В. Калашникова

Анна Васильевна Калашникова родилась в Мелитополе, училась в средней школе №24. Окончила хоровое отделение училища культуры (1995) и Мелитопольский государственный педагогический университет по специальности «языкознание и зарубежная литература» (2006). Магистр педагогических наук (2007). Учитель украинского языка в школе-лицее. В «Мелитопольском краеведческом журнале» публикуется впервые.

Жил в Мелитополе рабочий Демьян Семёнов. Родился он в 1884 году, шестнадцатилетним окончил сельскую школу. В 1900 г. поступил учеником в паровозное депо при железнодорожной станции Мелитополь, стал слесарем [1]. Его имя исчезло бы в реке времени, если бы... Если бы Демьян Иванович не писал стихи. Судя по тому, что их печатали в журналах и газетах, автор был не лишён таланта.

На газетных страницах

Тяжёлый труд, бедность, недостаток образования, беспросветности жизни не позволяли

разгореться поэтической искре, которая теплилась в душе Демьяна Ивановича. Чувства, которые теснились в ней, находили выход в строках на бумаге.

В 1910–1911 годах стихи Демьяна Семёнова публиковала газета «Мелитопольские ведомости» (МВ). Главными темами творчества поэта-самоучки были природа, любовь, события текущей жизни, нелёгкая жизнь рабочего, которую он хорошо знал [5]. Он пишет об обездоленных и нищих, погибающих от равнодушия окружающих. Призывает к помощи пострадавшим от стихийных бедствий.

Стихотворчество помогало примириться